

Karanî (trc. Ohrili Hüseyin Mazhar, İstanbul 1333); Şeyh Cemalullah [Cemalettin Server Revnakoğlu], *Yemen İllerinde Veyssel Karanî* (İstanbul 1959).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1373, I, 270-271; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 161-165; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 71; Taberânî, *Müsnedü's-Sâmiyyin* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1409/1989, II, 150; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 87-89; Hücvîrî, *Keşfü'l-mağcûb* (nşr. Mahmûd Âbidî), Tahran 1384 hş., s. 62, 125-127; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. R. A. Nicholson), Leiden 1905, I, 15-24; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, IV, 20; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 115; Sabâyî Hayreddin Çelebi, *Menâkıb-ı Üveys el-Karanî (Üveysnâme)*, Milli Ktp., Yazmalar, nr. A 8620, vr. 1^b-19^b; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-mezu'â* (nşr. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut 1391/1971, s. 137; M. Abdürraûf el-Münâvî, *Feyzü'l-kadir* (nşr. Hamdî ed-Demürdâş Muhammed), Mekke-Riyad 1418/1998, VII, 3586; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 260; *Menâkıb-ı Üveys el-Karanî*, Özbekistan Fenler Akademisi, Birüni Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 2069, vr. 33^b-50^b; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'ik*, II, 45-58; Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karanî ve Üveysilik*, İstanbul 1982; A. S. Hussaini, "Uways al-Qarani and the Uwaysi Süfîs", *MW*, LVII (1967), s. 103-113; Fevziye Abdullah Tansel, "Üveys Karanî Hakkında Notlar ve Türk Edebiyatı'nda Şiirler", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 2, Ankara 1975, s. 221-255; M. Münir Âlim, "Taḥkîkî der Şerḥ-i Ahvâl-i ve Şahsiyyet-i Hazret-i Üveys-i Karanî", *Dâniş*, sy. 48-49, İslâmâbâd 1376, s. 41-65; J. Baldick, "Uways al-Qarani", *IEP* (İng.), X, 958; Ali Behrâmiyân, "Üveys-i Karanî", *DMBİ*, X, 456-458. NECDET TOSUN

VEYSEL KARANÎ KÜLLİYESİ

Siirt'in Baykan ilçesinde cami ve türbe.

Yakın zamanda yenilenmiş olan yapıların ilk inşaa tarihi kesin şekilde bilinmemektedir. X. yüzyıl coğrafyacısı Muhammed b. Ahmed el-Makdisî ve Nâsır-ı Hüseyin eserlerinde bugünkü Ziyaret beldesinde mevcut bir mescidden bahsetmiştir. Evliya Çelebi ise Veysel Karanî Camii ve Türbesi'nden Mescid-i Üveys-i Karanî diye söz etmiş ve ayrıntılı bilgi vermiştir (Boran, s. 89-94). Evliya Çelebi'nin, "Menzil-i Hazret-i Sultan Veys: Hazzo hâkinde bir dere ve tepeli sengistân içre bir uyûn-i sagire kenarında ..." ifadesiyle tanıttığı cami ve türbe, Kanûni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'ne (1534) katılan Matrakçı Nasuh'un minyatüründe oldukça gerçekçi bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu minyatürde sekizgen planlı ve üzeri içten kubbe, dıştan külâhla örtülü türbe ile buna

bitişik iki bölümlü kubbeli cami görülmektedir (a.g.e., a.y.; Açıkgöz, s. 34, 45).

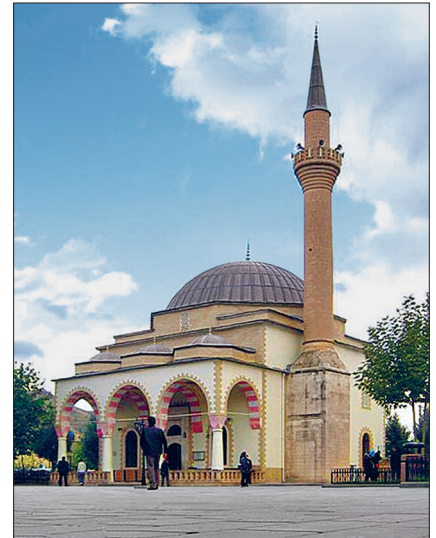
Türbeyi Osmanlı devrinde saray tarafından görevlendirilen türbedarlar idare etmiştir. Son dönemde tayin edilen Seyyid Muhammed'in (ö. 1902) ardından Seyyid Abdülkerim Tekin bu göreve getirilmiştir. Seyyid Abdülkerim, 1918'de vefat eden amcası Seyyid Ali'nin yerine kaymakamlık pâyesiyile Siirt'in son nakibüleşrafı olmuş, 1934'te Siirt'te vefat etmiş ve Zeyve Mezarlığı'na defnedilmiştir (Kılıçcıoğlu, s. 109). Seyyid Abdülkerim zamanında türbenin sol tarafında bir mescitle bir medrese inşa edilmiştir (a.g.e., s. 110). 1901 yılında "cas" denilen yerli harçla ve kısmen moloz taşlarla yapılan ve çatısı tonozlarla örtülen türbe, mimari tarzı itibarıyla bir sanat değeri taşımadığı gibi devamlı rutubet alması sebebiyle tehlikeli bir durum arzettiğinden 1967'de Veysel Karanî Tarihî Eserleri Koruma ve Eski Değerleriyle Güzelleştirme Derneği tarafından yıktırılmış, valilikçe hazırlatılan plana göre eski ölçüler içinde yeni bir türbe inşa edilmiştir (*Siirt İl Yıllığı*, s. 20). Külliye, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün girişimleriyle 1974 yılından itibaren çok daha bakımlı bir görünüme kavuşmuştur. 1982'de avlu düzenlemesinden sonra 1983'te kesimhâne binaları, ardından otel ve konukevi binaları devreye sokulmuştur. Cami ve türbe 1987, 1991 ve 1998'de onarımdan geçirilmiş, 1998-2001 yılları arasındaki restorasyonda türbenin içi ve çevresi düzenlenmiştir (Boran, s. 89-94).

Kare planlı olan caminin son cemaat yeri üç kubbelidir. Ana mekânı örten kubbe sekizgen kasağa oturmuştur. Son cemaat yerindeki sütunlar kısa olup kubbe-ler yuvarlak ve geniş aralıklı kemerler üzerine dayanmaktadır. Sade bir iç mekâna sahip olan caminin kalem işleri ve hat uygulamaları bozuktur. Kubbeye geçiş iç mekândaki tromplarla sağlanmıştır. Harimin içi, alttan harimi çevreleyen yuvarlak nişli pencerelerin üst hizasına kadar çinilerle kaplıdır. Mihrabı, sade ve düzgün kesme taştan, minberi ve vaaz kürsüsü ahşap olan caminin kadınlar mahfili yine ahşaptır ve harimin kuzeyinde yer alan giriş kapısının üstündedir. Caminin kuzeybatısında bulunan minare de ana yapıya bitişik olarak düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kaidesi de düzgün kesme taştan olan minarede kaideden gövdeye pahlanarak bir geçiş sağlanmıştır. Kaidede yatay dikdörtgen mermer bir levha içinde 1956 tarihli, oldukça bozuk bir hatla Hz. Muhammed'in Veysel Karanî hakkında söylediği hadisler

yazılmıştır. Bu çerçevenin altında hattı yine bozuk, 1956 tarihli bir başka levhada ise iki satır halinde bir âyet yazılıdır (el-İsrâ 17/37). Caminin kuzeyindeki şadırvan yuvarlak sekiz kemerli ve tek kubbelidir. Türbe yakınında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün iki katlı irtibat bürosu ve arkasında gasilhâne ile müştemilât binası bulunmaktadır.

Türbe cami, şadırvan ve diğer müştemilât binalarıyla aynı avlu içinde yer almaktadır ve kareye yakın dikdörtgen planlı olup kubbe ile örtülüdür. Türbenin kuzey cephesinde iki kapı vardır. Bitkisel süslerle bezenmiş Veysel Karanî'nin ahşap sandukasının etrafı ahşap bir korkulukla çevrilidir. Sanduka köşelerde sepet örgülü birer, yanlarda çiçek motifli ikiye oturan yuvarlak ve dilimli sivri kemerli bir bölüm içinde yer almaktadır. Türbede pencere açıklıklarının üst hizalarına kadar duvarlar yeni çini karolarla kaplanmıştır. Üst kısımlarda ve kubbeye bitkisel süslemeli kalem işleri ve hat uygulamaları bulunmaktadır. Türbenin giriş kapısının hemen yanındaki mezarda türbedarlardan ve Siirt nakibüleşrafından Seyyid Muhammed Efendi yatmaktadır. Veysel Karanî Türbesi'nin yanı başındaki ağaçlıklı alan mezarlık olarak düzenlenmiştir. Her yıl 16-17 Mayıs Veysel Karanî'yi anma günleri olarak kutlanmakta, türbe bahar aylarında ve özellikle mayıs ayında yurdun dört bir yanından gelen ziyaretçilerin akınına uğramaktadır.

Veysel Karanî Camii

VEYSEL KARANİ KÜLLİYESİ

BİBLİYOGRAFYA :

Matrakçı Nasuh, *Sefer-i İrâkeyn*, s. 101^b; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), IV, 59; *Siirt İl Yıllığı* 1967, Ankara 1967, s. 20; Namık Açıköz – Nuray Açıköz, “Minyatürlerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu”, *Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu*, Elazığ 1992, s. 31-50; *Siirt’te Tespiti ve Tescilli Yapılmayan Kültür Varlıkları*, Siirt 2003, s. 24-25; Cumhur Kılıççoğlu, *Her Yönüyle Siirt*, Ankara, ts. (Kadioğlu Matbaası), s. 37, 109, 110; Bekir Sami Seçkin, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul, ts. (İstanbul Siirtliler Derneği), s. 308; Ali Boran, *Baykan’daki Osmanlı Dönemi Eserleri*, Ankara 2009, s. 89-94; Nurettin Özgen – Sabri Karadoğan, “Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/2, Elazığ 2009, s. 62.

İBRAHİM YILDIRIM

VEYSİ
(ويسى)

(ö. 1037/1628)

Daha çok nesriyle tanınan
divan şairi.

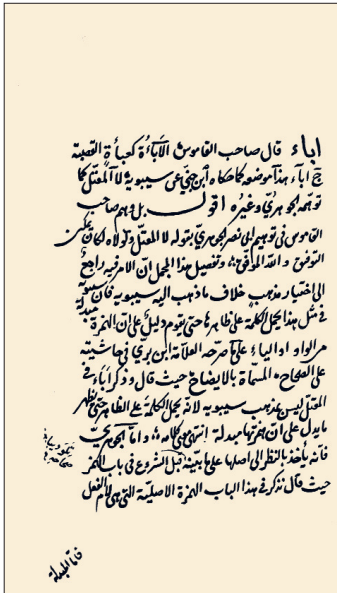
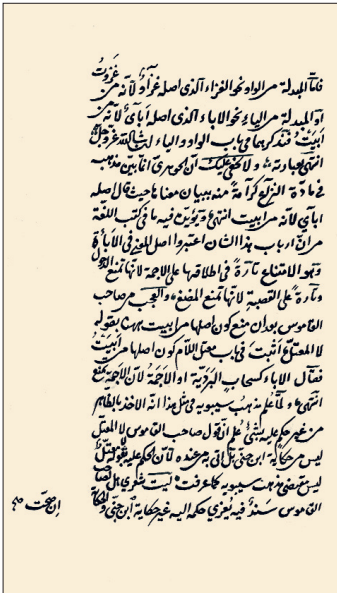
969 (1561-62) yılında Manisa Alaşehir’de doğdu. Asıl adı Üveys olup “Veysi” mahlasıdır. Kadı Mehmed Efendi’nin oğlu ve şair Makâlî’nin yeğenidir. Alaşehir’de başladığı eğitimini daha sonra gittiği İstanbul’da sürdürdü ve Molla Sâlih Efendi’den mülâzım olarak kadılığa yöneldi. Mısır’da Benî Harâm, Ferre ve Reşid kadılıklarında bulundu. Mehmed Şerif Paşa 1004 (1595-96) yılında Mısır’a vali tayin edilince Veysi ona divan kâtipliği yaptı. Ardından Akhisar, Tire ve Alaşehir kadılıkları, Aydın ve Saruhan’da emvâl-i hâssa müfettişlikleriyle görevlendirildi. 1012’de (1603-1604)

Siroz kadılığına getirildi. Bu görevinin ikinci yılının başlarında Ali Paşa’nın Macaristan seferi sırasında Ordu-yı Hümâyun kadılığına tayin edildi, ancak Ali Paşa’nın şehid düşmesi üzerine görevden alındı ve İstanbul’a döndü. Rodosçuk kadılığına gönderilmesine rağmen görevine başlama- dan 1013’te (1604-1605) Üsküp kadısı oldu. 1015 Muharreminde (Mayıs 1606) azledildi; ardından ikinci defa Üsküp ve 1019 Saferinde (Mayıs 1610) Tırhala kadılığına tayin edildi. İnebahtı ve Eğriboz’da emvâl-i hâssa müfettişliği yaptı. 1022 Rebûlâhîrinde (Haziran 1613) üçüncü defa Üsküp kadılığıyla görevlendirildi. 1024 Recebinden (Ağustos 1615) itibaren birkaç defa daha bu göreve getirildi. 1034 Cemâziyelevvelinde (Şubat 1625) yedinci defa Üsküp kadılığı yaparken 1036 Muharreminde (Ekim 1626) bu son görevinden de azledildi. Üsküp’te uzun yıllar kadılık yaptığı için adı bazı kaynaklarda Veysi-i Üskübî şeklinde geçer. 14 Zilhicce 1037’de (15 Ağustos 1628) Üsküp’te vefat etti. Mezarı şehrin dışında Hacilar yolu diye bilinen Komanova caddesi üzerindedir. Ölümüne düşürülen tarihlerin en meşhuru Nev’îzâde Atâî’nin, “Veysi ki olmuş idi tegazzülde bî-bedel / Ta’yîn-i sâl-i fevtine târihtir gazel” beytidir. Şairin mezar taşında ise, “Dedi ahbâbın biri târihini / Cân-ı Veysi gitti bâb-ı cennete” beyti yazılıdır.

Veysi edebî alandaki şöhretini şiiirlerinden çok nesrine borçludur. Onun nesri, bu alandaki bir diğer isim olan Nergisi’nin nesrine oranla daha sade ve canlı kabul edilmekle birlikte yine de uzun cümlelerde Arapça ve Farsça tumturaklı kelimelerle zincirleme tamlamaları, birleşik isim

ve sıfatları çokça kullandığı görülür. Anlatmak istediğini dolaylı bir şekilde dile getirmesi, ifadelerinde mecaz, teşbih, istiare, cinas, tevriye gibi sanatlara yer vermesi sebebiyle nesri güçlükle anlaşılabilir. Aynı zamanda hicve yatkın olan Veysi başta bu tür eserleri olmak üzere birçok şiirinde ve *Hâbnâme* gibi eserlerinde dönemin sosyal bozuklukları ve aksaklıklarına dikkat çekmiş, bu konuda devlet ileri gelenlerini uyarmıştır. Bu husus, onun hiciv ve eleştiri alanındaki ustalığının yanı sıra haksızlığa karşı çıkan bir kişiliğe sahip olduğunu da gösterir. Türk edebiyatında sanatlı nesir alanında en güçlü isimlerinden kabul edilen ve Babinger tarafından Osmanlı nesrinin Bâkî’den sonraki en parlak ismi diye gösterilen Veysi’nin güçlü şiirleri de vardır. Ancak şairliği nâsirliğinin gölgesinde kalmıştır. Veysi’nin gazellerindeki dil kasidelerine oranla daha sadedir. Şiiirlerinde aşk, tabiat tasvirleri, övgüler ve hikemî tarzda söyleyişler yanında eleştirilere de yer vermiş, bu arada deyimlerle atasözlerini de çokça kullanmıştır.

Eserleri. 1. *Dürretü’l-tâc* fi sîreti sâhibi’l-mi’râc*. Şairin en meşhur eseri olup daha çok *Siyer-i Veysi* diye anılır. Dilinin ağırlığına rağmen gerek konusu ve menkubelerinin çekiciliği gerekse canlı tasvirleri sebebiyle hem Veysi’ye hem de onun nesir tarzına büyük şöhret kazandırmıştır. Veysi’nin tamamlamadığı esere Nev’îzâde Atâî ve Nâbî birer zeyil yazmış, eser birçok defa yayımlanmıştır (Bulak 1245, 1248, 1284; İstanbul 1286). *Dürretü’l-tâc* üzerine Nuran Yılmaz (Öztürk) doktora çalışması yapmıştır (*Türk Edebiyatında Siyer Türü ve Siyer-i Veysi: Dürretü’l-tâc fi sîreti Sâhibi’l-Mi’râc*, doktora tezi, 1997, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **2. *Hâbnâme*** (Bulak 1252; İstanbul 1263, 1284 [*Münşeât-i Aziziyye fi Âsâr-i Osmâniyye*’nin sonunda], 1286 [*Siyer-i Veysi, Münşeât ve Şehadetnâme* ile beraber], 1293). *Vâkânâme* ve *Rû’yanâme* adlarıyla da bilinen eser döneminin tipik bir nesir örneği olup I. Ahmed ile Büyük İskender’in rüyada karşılaşmaları üzerine dayanır. Veysi 1017’de (1608) yazdığı eseri I. Ahmed’e sunmuştur. Hz. Âdem’den beri yapılagelen kötülüklerin hikâyeleri anlatıldığı eserde şair, devletin gerilemesine üzülen padişahı bir yandan teselli ederken bir yandan da devlet memurluklarına ehil kişilerin getirilmesi halinde ülkenin kötü durumundan kurtulacağını belirterek ona yol gösterir. Bu yönüyle bir tür nasihatnâme veya siyâsetnâme sayılan eserin dili şairin

Veysi'nin müellif hatıyla *Merace'l-bahreyn fi ecvibe 'alâ i'tirâzât-i Cevhert* adlı eserinin ilk iki sayfası Râgib Paşa Ktp., nr. 1415)